

Studijní opora

Název předmětu: Ekonomie I
(část makroekonomie)

7. Kapitola

Peníze a peněžní trh

Zpracoval(a): Ing. Vendula Hynková, Ph.D.

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Název projektu: Inovace magisterského studijního programu Fakulty ekonomiky a managementu

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/2.2.00/28.0326

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

7. Peníze a peněžní trh

V rámci této kapitoly se budeme zabývat vymezením peněz, jejich forem a funkcí, které v ekonomice plní. Peníze mají důležitou úlohu v ekonomice a jsou významným pojmem i v ekonomické teorii. V makroekonomii se vymezení peněžní zásoby stává jednou z nejsložitějších otázek, které budeme věnovat pozornost. Vysvětlíme si, jak se formuje nabídka peněz, poptávka po penězích a jednotlivé peněžní agregáty. V dalším výkladu bude vyložena rovnice směny, objasněna kvantitativní teorie peněz a jejich neutralita.

7.1 Definice peněz

V rámci ekonomické teorie existuje celá řada užších či širších vymezení pojmu peníze. Obecná definice peněz uvádí, že penězi se rozumí vše, co je všeobecně přijímáno jako prostředek k uskutečnění směny. Prostřednictvím peněz lze provádět platby za statky a služby.

Existují dva základní přístupy k penězům: funkcionální (teoretický) a empirický.

1. Funkcionální přístup vychází z názoru, že peníze jsou zvláštním druhem aktiv, která používáme jako prostředek k uskutečnění plateb. Tento přístup zdůrazňuje funkci peněz jako prostředku směny.
2. Empirický přístup se snaží o vysvětlení pojmu peníze v souvislosti se změnami ekonomické aktivity. Změny v tempu růstu nabídky peněz mají vliv na makroekonomické proměnné, jako jsou míra nezaměstnanosti, reálný důchod a celková cenová hladina. Peníze jsou z empirického pohledu složeny z těch vybraných položek, které jsou považovány monetárními institucemi za nejvíce užitečné v jejich snaze ovlivňovat makroekonomické proměnné.

7.2 Vznik a vývoj peněz

Představme si nejprve, že by peníze neexistovaly. Jak bychom se o sebe postarali? Za věc, kterou chceme, bychom museli nabídnout nějaké zboží či službu, a směna by proběhla jen v případě, že by naše zboží či službu někdo jiný poptával. Jinými slovy – museli bychom být zapojeni do primitivního barteru (naturální směny), kdy se směňuje jedno zboží za zboží jiné, bez použití peněz. Barterový způsob obchodování byl široce využíván ještě v koloniální éře a dodnes jej nelze považovat pouze za překonaný historický jev (v některých státech světa existuje i dnes a lidé se k němu mohou vrátit v zemích s tzv. hyperinflací, kdy peníze ztrácejí schopnost plnit své funkce).

Protože s naturální směnou byly spojeny problémy, začaly se používat tzv. zbožívé (komoditní) peníze – dobytek, kožešiny, plátno, mušle, pivo, víno, tabák, zrní, kakaové boby, ryby nebo i kamenné kotouče a solné tyče. Jednalo se stále o barterové obchody, ale s prvky měnového systému. Nevýhody ale přetrvávaly. Byla

těžká dělitelnost takových „peněz“, problémem byla skladovatelnost a někdy malá trvanlivost.

Zbožové peníze byly nahrazeny v 7. až 6. st. př. n. l. kovovými penězi – mincemi. Mince podstatně usnadnily obchodování. Přejít ke kovovým penězům začal tím, že obchodníci začali stříbrné, zlaté nebo měděné slitky označovat hodnotou hmotnosti a později i různými obrazci a symboly. Ve chvíli, kdy kovový slitek označil svým výsostným znakem panovník a zaručil se tak za správnou váhu a za ryzost kovu, začínáme hovořit o mincích. První české stříbrné mince (denáry) nechal razit kolem roku 970 Boleslav I.

S vývojem společnosti vznikl tlak k nahrazení kovových peněz bankovkami, protože kovové peníze přestávaly uspokojovat požadavky obchodu. V 17. století začaly prominentní bankovní domy vydávat bankovky. Bankovky měly papírovou formu a jejich podstatou byl příslib, že jejich doručiteli bude vyplacena určitá suma vyjádřená množstvím drahého kovu. Záhy se papírové peníze staly samostatnou formou platidla (např. v Číně se začaly papírové peníze používat již od 9. století našeho letopočtu).

Peníze vznikly díky snaze o usnadnění naturální směny. Obchod se s jejich vznikem rozdělil na dva samostatné akty – prodej a koupi. Před vznikem peněz byly oblíbeným platidlem drahé kovy, hlavně zlato a stříbro. Důvodem velké obliby drahých kovů byla jejich snadná doprava, jednotná jakost nepodléhající zkáze, obtížnost padělání a dokonalá dělitelnost. Nejvíce se rozšířilo používání zlata, které se dodnes používá jako platidlo a jako prostředek hromadění majetku. Nejprve byla hodnota drahého kovu obsaženého v mincích rovna jejich jmenovité hodnotě. S bankovkami byla spojena povinnost vyměnit je v případě zájmu vlastníka za zlaté peníze. Tento způsob měnové úpravy se nazývá zlatá měna neboli zlatý standard. Jeho modifikacemi se staly standard zlatého slitku a standard zlaté devizy. Standard zlatého slitku znamenal, že bankovky a neplnohodnotné mince byly jen omezeně směnitelné za zlato, a to ve formě zlatých slitků. Určitou obměnou byl standard zlaté devizy, kdy se zlato mohlo získat prostřednictvím směny národní měny za měnu směnitelnou za zlato (am. dolar). Obě modifikace zlatého standardu znamenaly, že zásoby měnového zlata již nemusely být závislé na objemu peněžní zásoby. Proces demonetizace zlata byl ukončen v roce 1971, kdy byla zrušena směnitelnost am. dolaru za zlato.

7.3 Funkce peněz

Historický pohled zdůrazňuje základní charakteristiku peněz. Peníze jsou to, co splňuje tři následující funkce:

1. Peníze jako prostředek směny. Tuto funkci plní peníze především. Zprostředkovávají nákupy a prodeje. Ten, kdo pracuje v pekárně, jistě nechce, aby mu majitel vyplácel 1000 bochníků chleba měsíčně. A majitel pekárny zase nechce, aby mu spotřebitelé platili např. ulovenými rybami. Peníze nám v mnohém ulehčují směnu, odpadají komplikace spojené s naturální směnou. Směna se za existence peněz ve společnosti rozvíjí a v souvislosti s ní se rozvíjí i specializace činností.
2. Peníze jako zúčtovací jednotka. Peníze slouží k oceňování široké palety zboží i výrobních zdrojů. Peníze nám pomáhají uskutečnit racionální rozhodnutí, např. jako spotřebitelé porovnáváme ceny jednotlivých druhů zboží. Peníze také umožňují vyčíslit dluh, daně nebo spočítat národní produkt.
3. Peníze jako uchovatel hodnoty. Lidé obvykle neutrací veškerý příjem, část si ponechávají jako své bohatství. Peníze jsou v tomto případě drženy pro budoucí nákupy. Peníze přenášejí stejnou hodnotu do budoucna, pokud je zachována jejich kupní síla (je-li stabilní cenová hladina). Peníze, které jsou umístěny doma (v trezoru, pod polštářem), jsou okamžitě k dispozici k případným nákupům, proto jsou peníze označovány za nejlikvidnější formu aktiv. Funkci uchovatele hodnoty mohou plnit i jiná aktiva – např. obrazy, šperky, známky nebo pozemky. Tato aktiva nejsou znehodnocovány inflací, na rozdíl od peněz.

7.4 Komponenty peněžní nabídky

V historii vykonávaly funkci peněz různé věci. Vše, co sloužilo jako prostředek směny, se označovalo jako peníze. Peníze v podobě drahých kovů měly svou vnitřní hodnotu.

V dnešní době jsou peníze nekryté, s nuceným oběhem. Jsou přijímány proto, že jsou zákonem předepsaným platidlem.

Základní **formy současných peněz** jsou:

- ***mince,***
- ***bankovky,***
- ***depozitní peníze (také označované jako bankovní, žirové, účetní nebo fiktivní).***

Mince a bankovky se označují jako **hotovost**. Největší část peněz tvoří poslední skupina – depozitní peníze. To jsou peníze na bankovních účtech. Běžné bankovní účty dnes vykonávají stejnou tržní funkci jako hotovost.

Užší definice nabídky peněz zahrnuje mince a bankovky v oběhu (oběživo) a vklady (depozita) na požádání (vklady na viděnou, šekovatelná depozita). U vkladů na požádání jsou peníze z účtu banky přístupné při vypsání šeku nebo použitím bankomatu.

Širší definice nabídky peněz zahrnuje kromě oběživa a šekovatelných depozit i tzv. *kvazi-peníze* (skoropeníze, near-money). Kvazi-peníze v rámci metodiky České národní banky zahrnují *termínované vklady*, tj. vklady rezidentů uložené na účtech s pevnou výpovědní lhůtou u bankovní soustavy, *depozitní směnky a ostatní dluhopisy*, tj. vklady rezidentů ve formě uvedených cenných papírů, a *vklady v cizí měně* – celkové vklady v cizí měně rezidentů uložené u bankovní soustavy.

K měření peněžní zásoby slouží **peněžní agregáty**. Jsou obvykle měřeny centrální bankou a tato banka dohlíží na to, jakým tempem rostou. Vymezuje se tak rozměr peněžní zásoby – peněz, které ekonomické subjekty skutečně drží a které ovlivňují chování tržních subjektů a také průběh hospodářských dějů.

Sledováním škály peněžních agregátů a úrokových sazeb může monetární politika státu uskutečňována centrální bankou reagovat rychleji a přiměřeně na nepříznivé ekonomické události.

Peněžní agregáty jsou obvykle označovány M0, M1, M2, M3 (L). Rozlišení peněžních agregátů není ve všech zemích stejné. Náplň agregátů určuje stupeň likvidity peněžní aktiv.

Česká republika sestavuje harmonizovanou rozvahu sektoru měnových finančních institucí v souladu s nařízením Evropské centrální banky (ECB) a s metodikou pro nečlenské země eurozóny (eurozónu tvoří členské země EU, které zavedly společnou měnu, viz <http://www.zavedenieura.cz>). V rámci eurozóny se rozlišují: peněžní agregát „úzký“ (M1), „střední“ (M2) a „široký“ (M3).

- „Úzké“ peníze (M1) zahrnují oběživo, tj. bankovky a mince v oběhu, a také zůstatky, které lze okamžitě převést na oběživo nebo použít k bezhotovostní platbě.
- „Střední“ peníze (M2) zahrnují M1, vklady se splatností do 2 let a vklady s výpovědní lhůtou do 3 měsíců. V závislosti na likvidnosti lze tyto vklady převést na složky úzkých peněz, ale v některých případech se mohou objevit určitá omezení, např. nutnost dát výpověď, prodlení, penále nebo poplatky.
- „Široké“ peníze (M3) zahrnují M2 a obchodovatelné nástroje emitované sektorem měnových finančních institucí, některé nástroje peněžního trhu, zejména akcie/podílové listy fondů peněžního trhu, papíry peněžního trhu a tzv. repo operace (poskytnutí úvěru se zajišťovacím převodem cenných papírů).

Tabulka č. 7.1 zachycuje zařazení jednotlivých forem peněz do příslušných peněžních agregátů (označeno X). Peněžní agregát M1 tvoří emitované oběživo a jednodenní vklady. Kromě těchto dvou položek tvoří agregát M2 navíc vklady s dohodnutou splatností do 2 let a vklady s výpovědní lhůtou do 3 měsíců. Peněžní agregát M3 obsahuje všechny uvedené položky.

Tab. č. 7.1 Peněžní agregáty EU

Peněžní agregáty eurozóny	M1	M2	M3
Emitované oběživo	X	X	X
Jednodenní vklady	X	X	X
Vklady s dohodnutou splatností do 2 let		X	X
Vklady s výpovědní lhůtou do 3 měsíců		X	X
Repo operace			X
Akcie/podílové listy fondů peněžního trhu a papíry peněžního trhu			X
Emitované dluhové cenné papíry do 2 let			X

Zdroj: Česká národní banka, dostupné na WWW: <<http://www.cnb.cz>>.

7.5 Peněžní trh

Peněžní trh je jednoduše řečeno místem, kde se střetává nabídka peněz s poptávkou po penězích.

Nabídka peněz (S_M – *Money Supply*) tvoří **oběživo a vklady na viděnou**. Nabídka peněz představuje peněžní zásobu, kterou při dané ceně peněz – úrokové míře nabízí bankovní systém. Platí, že s rostoucí úrokovou mírou roste nabízené množství peněz, avšak citlivost změny nabízeného množství peněz na změnu úrokové míry je *nízká až nulová*. Nabízené množství peněz se rovná tomu množství peněz, které ekonomické subjekty skutečně drží.

Poptávka po penězích (D_M – *Money Demand*) představuje množství peněz, které jsou domácnosti a firmy ochotny držet při dané ceně peněz – úrokové míře. Platí, že s rostoucí úrokovou mírou klesá poptávané množství peněz, neboť úrok je nákladem držby peněz. Pokud držíme peníze, přicházíme o úrok, který bychom obdrželi, kdybychom peníze vložili do jiných aktiv nebo investic. Také inflace je nákladem držby peněz, neboť klesá kupní síla peněz. Poptávané množství peněz se ovšem nemusí rovnat nabízenému množství peněz, neboť ekonomické subjekty si v daný časový okamžik mohou přát větší nebo menší množství peněz při dané úrokové míře.

Poptávané množství peněz při dané úrokové míře (ceně peněz) vzroste (klesne), pokud:

- vzroste (klesne) *reálný produkt*;
- vzroste (klesne) *cenová hladina*.

Za těchto okolností se posune celá křivka poptávky po penězích (např. s růstem reálného produktu směrem doprava). Poptávku po penězích ovlivňují i novinky v oblasti platebního styku (např. internetové bankovníctví), kdy je potřeba menší množství peněz v hotovosti.

Teorie preference likvidity (peníze jsou nejlikvidnějším aktivem) odpovídá na otázku, jaké jsou motivy držby peněz. Jsou známy následující:

1. **transakční motiv** – peníze jsou drženy proto, aby vykonávaly transakce. Tento motiv vyplývá z funkce peněz jako transakčního prostředku;
2. **opatrnostní motiv** – peníze jsou drženy pro případ nenadálých nepříznivých událostí (např. nemoc) nebo z důvodu výhodné koupě;
3. **spekulační motiv** – peníze jsou drženy pro nákup cenných papírů, když jejich cena klesá. Přitom se předpokládá, že poté jejich cena zase poroste a získáme výnos. Tento motiv souvisí s funkcí peněz jako uchovatelem hodnoty.

Na obrázku č. 7.1 je zachycena poptávka po penězích tak, jak ji vymezil J. M. Keynes, který kromě transakčního a opatrnostního motivu formuloval navíc spekulativní motiv. Právě díky spekulativnímu motivu je poptávka po penězích, resp. poptávka po reálných peněžních zůstatcích, závislá na výši úrokové míry.

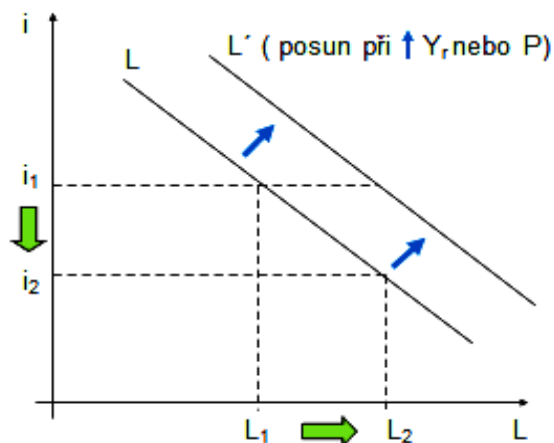
Obr. č. 7.1 Poptávka po penězích

Keynesova funkce poptávky po penězích:

transakční poptávka po penězích + spekulativní poptávka po penězích

$$L = k \cdot Y_r - h \cdot i$$

L = poptávka po penězích

k = citlivost L na změnu reálného důchodu (Y_r)

h = citlivost L na změnu úrokové míry (i)

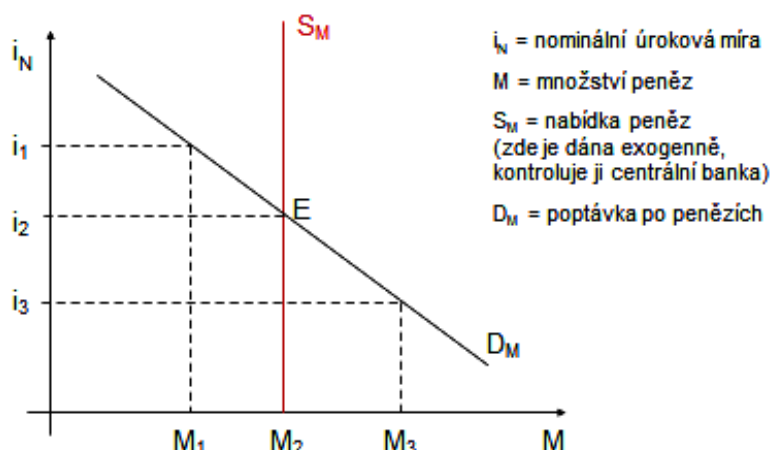
Poptávka po penězích roste, pokud roste reálný důchod nebo cenová hladina.

Poptávka po penězích klesá, pokud klesá reálný důchod nebo cenová hladina.

Zelené šipky podél os x a y na obrázku č. 7.1 znázorňují, že s klesající úrokovou mírou (posun z i_1 na i_2) klesají náklady držby peněz a zvyšuje se držba peněz (posun z L_1 na L_2). Posun poptávky po penězích (posun celé křivky) *doprava nahoru* může být způsoben *růstem* reálného důchodu (Y_r) nebo růstem cenové hladiny (P). Všimneme si, že při úrokové sazbě i_1 došlo k růstu držby peněz a celá poptávka po penězích se posunula doprava nahoru. Velikost písmene h determinuje sklon poptávky po penězích (zde na obrázku přímka). Při nulovém h by byla poptávka po penězích znázorněna vertikálou, což by znamenalo, že poptávané množství peněz je zcela nezávislé na úrokové míře.

Poptávku po penězích spolu s nabídkou peněz zobrazíme na obr. č. 7.2. Na vodorovné ose je zachyceno množství peněz (M) a na svislé ose cena peněz neboli velikost úrokové míry. Poptávka po penězích (D_M) je klesající a zachycuje inverzní vztah mezi poptávaným množstvím peněz a úrokovou mírou. Nabídka peněz (S_M) je zde zobrazena vertikální přímkou, neboť budeme předpokládat, že centrální banka kontroluje v ekonomice velikost peněžní zásoby. Vertikální nabídka peněz je také charakteristická pro *krátké období*, kdy je citlivost nabídky peněz na velikost úrokové míry nulová.

Obr. č. 7.2 Peněžní trh

Rovnováhu na trhu peněz znázorňuje bod E, ve kterém se nabízené množství peněz (M_2) rovná poptávanému. Při velikosti nominální úrokové míry i_1 by existoval převis nabízeného množství peněz nad poptávaným množstvím peněz. Lidé by začali nakupovat ostatní finanční aktiva, což by způsobilo růst cen těchto aktiv a pokles úrokové sazby, až na úroveň i_2 . Při nominální úrokové míře i_3 by existoval přebytek poptávky po penězích nad nabídkou, lidé by začali prodávat svá finanční aktiva, což by vyvolalo pokles cen finančních aktiv a růst úrokové míry, opět až na úroveň i_2 . Mezi cenou finančního aktiva a jeho výnosností (úrokovou mírou) existuje *inverzní vztah*. Například míra výnosu z obligace se spočítá jako podíl kupónové úrokové platby a ceny obligace. Rostoucí (klesající) cena finančního aktiva znamená pokles (růst) výnosů z finančních aktiv neboli pokles (růst) úrokové míry. Pokud úroková míra vyčistí trh peněz, tvoří se rovnováha (bod E).

7.6 Rovnice směny

Nabídka peněz představuje velikost peněžní zásoby v ekonomice. Problémem je stanovení takového množství peněz, které zprostředkuje směnu veškerého zboží tvořících produkt při daných cenách. Přitom jedna peněžní jednotka může za daný časový okamžik zprostředkovat více směn zboží.

Klasická teorie peněz, která uvažovala peníze jen jako transakční prostředek, vycházela z tzv. **rovnice směny**:

$$P \cdot Y_r = M \cdot V$$

P = průměrná cenová hladina;

Y_r = reálný produkt;

M = množství nominálních peněz v oběhu;

V = rychlost obratu peněžní jednotky.

Tato rovnice směny vyjadřuje vztahy mezi množstvím peněz, reálným produktem, cenovou hladinou a rychlostí obratu peněz. Rychlost obratu peněžní jednotky vyjadřuje, kolikrát jsou obíhající peníze v průměru použity za dané období k transakcím, a tuto veličinu spočítáme jako:

$$V = \frac{P \cdot Y_r}{M}$$

A množství peněz můžeme z rovnice vyjádřit jako:

$$M = \frac{P \cdot Y_r}{V}$$

Z rovnice je zřejmé, že množství peněz v ekonomice je přímo úměrně závislé na velikosti nominálního produktu ($P \cdot Y_r$) a nepřímo úměrně závislé na rychlosti obratu peněz (V). Pokud klasičtí a neoklasičtí ekonomové předpokládali, že rychlost obratu peněžní jednotky je dána zvyklostmi placení a technologií placení ve společnosti, potom je stabilní veličinou. Pokud se ekonomika nachází na úrovni potenciálního produktu, objem všech transakcí (prodejů) je daný a konstantní a odtud je odvozeno, že **cenová úroveň je přímo úměrná peněžní zásobě v ekonomice**.

Jinými slovy změny množství peněz v ekonomice vyvolají změny pouze v cenové hladině. Hovoří se o **neutralitě peněz**, kdy peníze jsou neutrální v tom smyslu, že nemají vliv na reálné veličiny – reálný produkt a reálné mzdy. Tímto byla formulována tzv. **kvantitativní teorie peněz**.

Za autora analýzy *klasické transakční varianty* kvantitativní teorie peněz je považován americký ekonom *Irving Fisher* (1867 – 1947), který začíná jednoduchou analýzou, že každá transakce má jednak kupujícího, jednak prodávajícího, potom se hodnota (objem) všech prodejů v ekonomice rovná hodnotě všech nákupů ($AS = AD$). Za předchůdce kvantitativní teorie peněz je považován *David Hume* (1711 – 1776), který vyslovil názor, že se zvýšení množství peněz v oběhu promítne vždy do růstu cen, bez ohledu na to, odkud jsou do ekonomiky peníze přiváděny.

Později došlo k reformulaci kvantitativní teorie peněz. Ekonomický směr *monetarismus* vychází z názoru, že se veličina rychlost obratu peněz sice mění, ale předvídatelným způsobem, a tudíž ji můžeme považovat za stabilní. Předpokladem je také stabilní poptávka po penězích a výkon ekonomiky, který odpovídá potenciálnímu produktu. Rovnice směny má tento tvar:

$$M = k \cdot P \cdot Y_r$$

M = množství peněžní zásoby;

k = cambridgeský koeficient, je převrácenou hodnotou rychlosti obratu peněz: $k = 1/V$; V = rychlost obratu peněžní jednotky;

Y_r = reálný produkt.

Podle monetaristů má zvýšení množství peněz v ekonomice účinný vliv na zvýšení nominálního produktu ($P \cdot Y_r$). V krátkém období se může zvýšit kromě cen i reálný produkt, ale v dlouhém období se zvýšení peněžní zásoby projeví pouze do růstu cen.

Mezi faktory, ovlivňující veličinu rychlost obratu peněz, resp. cambridgeský koeficient – jeho převrácenou hodnotu, patří:

- *velikost úrokových sazeb* – s růstem úrokových sazeb klesá poptávané množství peněz a lidé začnou kupovat jiná aktiva, která nesou výnos; rychlost obratu peněz se s rostoucími úrokovými sazbami zvyšuje;
- *očekávaná inflace* – s růstem míry očekávané inflace lidé více nakupují, což se projeví v růstu rychlosti obratu peněžní jednotky;
- *frekvence vyplácení mezd, nové technologie placení* – záleží na intervalu mezi výplatami a na nových způsobech placení – např. kreditními nebo debetními kartami. Vyšší frekvence vyplácení mezd a nové technologie placení umožňují domácnostem držet méně hotovosti a rychlost obratu peněžní jednotky má tendenci se zvyšovat.

Zdroje:

FRANK, R. H., BERNANKE, B. S. *Principles of Macro-economics*. 3rd Edition. NY: McGraw-Hill/Irwin, 2007. 561 p. ISBN 978-0-07-325594-1.

FUCHS, K., TULEJA, P. *Základy ekonomie*. 2. rozšířené vydání. Praha: Ekopress, 2005. 347 s. ISBN 80-86119-74-2.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. 4. aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 710 s. ISBN 80-7179-891-6.

HYNKOVÁ, V., NOVÝ, J. *Makroekonomie I – pro bakalářské studium, II. díl*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2009. 82 s. ISBN 978-80-7231-578-9.

LIPSEY, R. G., CHRYSTAL, K. A. *Economics*. Tenth edition. Oxford, NY: Oxford University Press Inc., 2004. 699 p. ISBN 978-0-19-925-784-1.

MANKIW, G. N. *Principles of Economics*. 2nd edition. South-Western Educational Publishing, 2000. 888 p. 978-0030259517.

MANKIW, G. N. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2000. 763 s. ISBN 80-7169-891-1.

McCONNELL, C. R., BRUE, S. L. *Macroeconomics: Principles, Problems, and Policies*. 7th ed. McGraw-Hill, Irwin, 2007. 380 p. ISBN 978-0-07-110144-6.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Economics*. 15th ed. McGraw-Hill, 1995. 1013 p. ISBN 0-07-054981-9.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. 412 s. ISBN 80-251-0169-X.